कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन

शोधार्थी

सरस्वती खनाल

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-२-२१४-३५५-२००९

परीक्षा क्रमाङ्क : २१४०१३७

शैक्षिक वर्ष : २०६९/०७०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, सुन्दरहरैँचा

मोरङ अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग एम.एड् दोस्रो वर्षको

नेपा.शि. ५९८ पाठ्याशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग शिक्षाशास्त्र सङ्काय

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

सुन्दरहरैँचा-१२, मोरङ

२०७४

कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधामा प्रयुक्तशब्दभण्डारको अध्ययनसरस्वती खनाल२०७४

प्रतिबद्धता

प्रस्तुत‘कक्षादसको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्धविधामाप्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन’शीर्षकको शोधपत्रमेरो आफ्नै प्रयास र सहभागितामातयार पारिएको हो । यसमा संलग्नगरिएकातथ्याङ्कहरू यथार्थ र वास्तविक छन् । यो शोधपत्रमार्फत कोही र कसैमाथि पर्न जाने असरको जिम्मेवारी म स्वयम् हुने प्रतिवद्धता व्यक्तगर्दछु ।

....

सरस्वतीखनाल

एम.एड. दोस्रो वर्ष

नेपालीभाषा शिक्षण विभाग

मिति : २०७४//

शोधनिर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवनविश्वविद्यालय,शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत भाषाशिक्षाविभाग स्नातकोत्तर तहद्वितीयवर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनकालागि प्रस्तुत 'कक्षादसको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्धविधामाप्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन'शीर्षकको शोधपत्रसरस्वतीखनालले मेरो निर्देशनको मातहतमा रहीमिहिनेत र लगनशिलताका साथसिर्जनात्मकतथानितान्तमौलिक रूपमातयार पार्नुभएकाले यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु। अतः यस शोधकार्यलाईमूल्याङ्कनकालागि नेपालीभाषा शिक्षण विभागसमक्षसिफारिस गर्दछु।

....

दीपकप्रसादन्यौपाने

शोधनिर्देशक

सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस

नेपालीशिक्षाशिक्षण विभाग

सुन्दरहरैचा, मोरङ

मिति : २०७४//

कृतज्ञता

त्रिभुवनविश्वविद्यालय, सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस सुन्दरहरैँचामोरङ शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपालीभाषाशिक्षाविभागअर्न्तगत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) नेपालीविषय नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनकालागि“कक्षादसको नेपाली पाठ्यपुस्तकको निबन्धविधामाप्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन”शीर्षकमा यो शोधपत्रतयार पारिएको हो । वर्तमान समयमा नेपालीभाषाले राष्ट्रभाषा, सम्पर्क भाषा, दोस्रो भाषा, पहिलो भाषातथाविदेशीभाषाका रुपमाविविध क्षेत्र र परिधिलाई आत्मसात गरेर उल्लेखनीयभूमिकानिर्वाह गर्दै आएको छ । यस सन्दर्भमा नेपालीभाषामा समुचित र सम्यक रुपले दक्षताविकास गराउन समस्त नेपालीभाषाकाविद्यार्थीहरुलाई उनीहरुको आवश्यकता र तहअनुसार पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तकएवम् शिक्षण विधिचयनगर्नु नितान्त जरुरी छ । यही कुरालाई मनन गरी प्रस्तुतशोध छनोट गरिएको हो ।

यस शोधकायलाई विश्वसनीय र वैध बनाउन सर्वप्रथमकक्षादसको नेपाली किताबबाट शब्द सङ्कलन गरी नेपालीप्रयोगात्मकशब्दकोशको सहारा लिइएको छ । यो शोधपत्रतयार गर्न धेरैजनामहानुभावहरुको अमूल्य सहयोग प्राप्तभएको छ । सर्वप्रथम यस शोधकार्यको शीर्षक छनोटदेखि लिएर शोध कार्यलाई सम्पन्नगर्नकालागिआवश्यकनिर्देशन, सुझाव र सहयोग प्रदानगर्नुहुने श्रद्धेय शोध निर्देशक गुरु दीपकप्रसादन्यौपाने ज्यूप्रतिहार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसरी नै यस शोधकार्यलाई अगाडि बढाउने क्रममाविशेष प्रेरणा दिनुहुने आदरणीय गुरु तथाविभागीयप्रमुख अमृतप्रसादआचार्य ज्यूप्रतिपनिअन्तरात्मादेखि नै आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यसैगरी यस शोधकार्यलाई कम्प्युटर टङ्कनमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने यज्ञमणि निरौलाज्यूलाई पनि कृतज्ञता व्यक्तगर्न चाहन्छु । साथै यस कार्यमाप्रत्यक्षतथाअप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउनुहुने गुरु वर्ग मित्रवर्ग तथ ा तथाआफन्तहरुलाई उहाँहरुको उमूल्य सहयोग र सुझावप्रतियथोचित कृतज्ञता व्यक्तगर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमामलाई यस धर्तीमापाइला टेकाएर बाँच्नसिकाउनु हुने मेरा पूजनीयपिता कृष्णप्रसादखनाल र माता कृष्णदेवीखनालप्रति सभक्ति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । साथै प्रत्येक पाइला - पाइलामा साथदिने मेरा श्रीमानओविन्दराजत्रितालप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । यस शोधकार्यले सम्बन्धित क्षेत्रकाविद्यार्थी, शिक्षक र शिक्षा अनुरागीलाई अपेक्षितलाभ पुऱ्उन सकोस् भन्ने अभिलाषा समेत प्रकट गर्दछु ।

सरस्वतीखनाल

शोधसार

प्रस्तुतअध्ययनकक्षा १०को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्धविधामाप्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । यस अध्ययनको उद्देश्यकक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकभित्रनिबन्धविधामाप्रयुक्त शब्दभण्डारको पहिचानगर्नु, उक्त पाठभित्र समावेश शब्दहरुको स्रोत पत्तालगाउनु, पाठभित्र प्रयुक्तशब्दहरुको पदवर्ग बनोट र आवृत्तिपत्तालगाउनु रहेको छ । यस अध्ययनको परिच्छेद एकमाअध्ययनको पृष्ठभूमि, समस्याकथन, अध्ययनको उद्देश्य, महत्व, अनुसन्धानात्मकप्रश्न, परिसीमा, औचित्यतथापारिभाषिकतथाप्राविधिकशब्दहरुको उल्लेख गरिएको छ । त्यसैगरी परिच्छेद दुईमापूर्वकार्यलाई प्रस्तुतगरिएको छ । यस परिच्छेदमा एघारओटा शोध ग्रन्थलाई पूर्वकार्यको उपयोगिता र सैद्धान्तिक अवधारणात्मक ढाँचा समेत प्रस्तुतगरिएको छ । यस अध्ययनको परिच्छेदतीनमाअध्ययनको ढाँचा र विधि, अध्ययनको क्षेत्र, तथ्याङ्क सङ्कलनप्रक्रिया र तथ्याङ्कको व्याख्यातथाविश्लेषण प्रक्रियाउल्लेख गरिएको छ । यस अध्ययन पुस्तकालयविधिमाआधारित भएको हुँदा पुस्तकालयमा सङ्ग्रहित पाठ्यपुस्तक, पत्रपत्रिकाशोधपत्र आदिबाट सामग्री सङ्कलन गरी विश्लेषण समावेश गरिएको छ । जसमाकक्षादसमा समाविष्ट तीनओटै निबन्धहरुमाप्रयुक्तशब्दहरुलाई छुट्टाछुट्टै भागमाविश्लेषण गरिएको छ । निबन्धमाप्रयुक्तशब्दहरुलाई तालिकाद्वारा वर्णानुक्रममा राखीतिनको पदवर्ग स्रोत, आवृत्ति र बनोट देखाइएको छ । त्यसैगरी समग्ररुपमापनितीनैओटा निबन्धको सम्पूर्ण शब्दहरुलाई तालिकाद्वारा, पदवर्ग, स्रोत, आवृत्ति र बनोटका आधारमाविश्लेषण गरिएको छ । तालिकालाई अझ स्पष्ट पार्नकालागि स्तम्भचित्र र वृत्तचित्रमा समेत देखाउने प्रयास गरिएको छ । परिच्छेदपाँचको पहिलो भागमानिष्कर्ष राखिएको छ ।

यस अध्ययनबाट निम्नअनुसारकानिष्कर्षहरु अगाडि आएका छन् :

१. कक्षादसको नेपाली पाठ्यपुस्तकको तिनैओटा निबन्धमानामवर्गकाशब्दहरुको बाहुल्य रहेको छ भने निपात र विस्मयादिबोधकशब्दहरु न्यून रहेका छन् ।

२. तिनै ओटानिबन्धमातद्भवशब्दको बाहुल्यता रहेको छ, आगन्तुकशब्दन्यून छन् ।

३. आवृत्तिका दृष्टिले आवृत्त भन्दाअनावृत्त शब्द धेरै छन् ।

४. तिनैओटा निबन्धमाव्युत्पन्नशब्द बढी रहेका छन्, व्युत्पन्नशब्दमापनिप्रत्ययलागेकाशब्दहरु अत्याधिक पाइन्छ ।

बिषयसूची

क्र.सं. शीर्षक	पृ.संख्या
परिच्छेद एक : परिचय	
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	२
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४ अध्ययनको महत्व	३
१.५ अध्ययनको परिसीमा	४
१.६ पारिभाषिकतथाप्राविधिकशब्दहरू	५
परिच्छेददुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा	
२.१ साहित्यको पुनरावलोकन	७
२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	८
२.३ पुनरावलोकनको उपादेयता	११
२.४ सैद्धान्तिक ढाँचा	१२
२.५ अवधारणात्मक ढाँचा	१२
परिच्छेदतीन : अध्ययनविधि र प्रक्रिया	
३.१ अध्ययनको ढाँचा	१३
३.२ अध्ययन क्षेत्र	१३
३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका	१३
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनप्रक्रिया	१४
३.५ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषणप्रक्रिया	१४
परिच्छेद - चार व्याख्या र विश्लेषण	
४.१ परिचय	१५
४.२ 'थाङ्का'निबन्धमाप्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण	१६
४.२.१ पदवर्गकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण शब्दहरूको वर्गीकरण	३४

४.२.२ स्रोतकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण ३५
४.२.३ आवृत्तिकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण ३५
४.२.४ बनोटकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण ३६
४.३ हाम्रो संस्कृतिविबन्धमाप्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण ३६
४.३.२ पदवर्गको आधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण ५६
४.३.३ स्रोतकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण ५७
४.३.४ आवृत्तिकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण ५७
४.३.५ बनोटकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण ५८
४.४ जय भुँडी निबन्धमाप्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण ५९
४.४.१ पदवर्गकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण ८४
४.४.२ स्रोतकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण ८५
४.४.३ आवृत्तिकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण ८५
४.४.४ बनोटकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण ८६
४.५ कक्षादसको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्धविधामा प्रयुक्त सम्पूर्ण शब्द भण्डारको व्याख्याएवम् विश्लेषण ८६
४.५.१ पदवर्गकाआधारमा शब्दभण्डारको विश्लेषण ८७
४.५.२ स्रोतको आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण ८९
४.५.३ आवृत्तिकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण ९१
४.५.४ बनोटकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण ९२

परिच्छेद : पाँच

निष्कर्ष र सुझाव

५.१ निष्कर्ष ९५
५.२ सुझावहरू ९७
५.२.१ नीतिगततहकालागि सुझाव ९७
५.२.२ अभ्यासकालागि सुझाव ९८
५.२.३ अनुसन्धानतहकालागि सुझाव ९८
सन्दर्भ सामाग्री

तालिकासूची

क्र.सं. शीर्षक	पृ.संख्या
तालिका नं. १ पदवर्गकाआधरमाशब्दहरूको वर्गीकरण	३४
तालिका नं. २ स्रोतकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण	३५
तालिका नं. ३ आवृत्तिकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण	३५
तालिका नं. ४ बनोटकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण	३६
तालिका नं. ५ पदवर्गको आधारमाशब्दको वर्गीकरण	५६
तालिका नं ६ स्रोतकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण	५७
तालिका नं. ७आवृत्तिकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण	५७
तालिका नं. ८ बनोटकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण	५८
तालिका न.९ पदवर्गकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण	८४
तालिका नं. १० : स्रोतकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण	८५
तालिका नं. ११ आवृत्तिकाआधारमाशब्दहरूको वर्गीकरण	८५
तालिका नं. १२ बनोटका आधारमाशब्दको वर्गीकरण	८६
तालिका नं. १३ : पदवर्गकाआधारमा शब्दभण्डारको विश्लेषण	८७
तालिका नं. १४ स्रोतकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	८९
तालिका नं. १५ : आवृत्तिकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	९१
तालिका नं. १६ बनोटका आधारमाशब्दको वर्गीकरण	९२

स्तम्भचित्रसूची

क्र.सं. शीर्षक	पृ.संख्या
स्तम्भचित्र नं. १ पदवर्गकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	८८
स्तम्भचित्र नं. २ स्रोतकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	९०
स्तम्भचित्र नं. ३ : आवृत्तिकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	९१
स्तम्भचित्र नं. ४ : बनोटको आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	९३

वृत्तचित्रसूची

क्र.सं. शीर्षक	पृ.संख्या
वृत्त चित्र नं. १ पदवर्गकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	८८
वृत्त चित्र नं. २ स्रोतकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	९०
वृत्त ३ : आवृत्तिकाआधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	९२
वृत्त ४ : बनोटको आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण	९४